

Uachtaránacht na hÉireann ar
Chomhairle an Aontais Eorpaigh
Irish Presidency of the Council
of the European Union
eu2013.ie

Euroopa kuriteoennetuse võrgustik

Euroopa kuriteoennetuse võrgustiku töövahendite sari

nr 3

Kuriteoennetuse algatuste hindamine

Projekti „Suund Euroopa preventsoonialase eksperdikeskuse loomisele” raames –
Euroopa kuriteoennetuse võrgustiku sekretariaat, juuni 2013, Brüssel

Rahaline toetus Euroopa Liidu programmist „Kuritegevuse ennetamine ja selle vastu võitlemine”

Euroopa Komisjon – siseasjade peadirektoraat

2. OSA:Praktilised suunised kuriteoennetuse algatuste hindamiseks

Sissejuhatus

Käesoleva töövahendikomplekti teise osa eesmärk on pakkuda kasutajasõbralikku hindamismetoodikat¹ isikutele, kes töötavad kuriteoennetuse valdkonnas. See on mõeldud isikutele, kellel on väga väike varasem hindamise kogemus. Selleks, et töötada välja kasulik töövahend isikutele, kes ei ole analüütikud, korraldati kaks õpikoda (Dublinis ja Brüsselis), kuhu tulid kokku poliitikakujundajad, praktikud ja teemaga tegelevad akadeemilised eksperdid (vt osalejate nimekiri lk 39). Käesolev juhend on koostatud kõnealuse kahe õpikoha käigus toimunud arutelude, esitatud ettepanekute ja soovitude põhjal. Juhend sisaldab praktilisi samme, soovitusi, näiteid ja töölehti, mida saab kasutada hindamise kavandamisel, läbiviimisel ja kasutamisel².

¹ Üksikasjalikumad teavet käesolevas juhendis käsitletud teemade kohta leiab töövahendikomplekti 1. osast, mis sisaldab teemadokumenti.

² Käesolevas juhendis ei käsitleta kulude ja tulude analüüsi. Praktiline juhend kuriteoennetuse projektide kulude ja tulude analüüsimiseks on esitatud Taani kriminaalpreventsiooni nõukogu hiljuti avaldatud väljaandes: Jacobsen (2013). „Hands-on guide to cost-benefit-analysis of crime prevention efforts”. Copenhagen: Centre for Economic and Business Research.

Sisukord

Miks hinnata?.....	5
Mis on hindamine?.....	5
Mõned müüdid hindamise kohta.....	6
Hindamine.....	7
Käesoleva juhendi kasutamine.....	8
Punkt 1: Hindamise planeerimine.....	9
A: Hindamise ettevalmistamine.....	9
1. Eesmärkidest arusaamine.....	9
2. Sidusrühmade kaasamine.....	10
3. Eelarvestamine.....	10
4. Kes peaksid olema hindajad?.....	11
5. Hindamismeeskonna moodustamine.....	12
6. Nõuandekomisjon.....	13
B: Hindamise täpsem planeerimine.....	13
1. Taustauuringud.....	13
2. Hindamisküsimuste sõnastamine.....	17
3. Teabe liigid.....	18
4. Näitajate väljatöötamine.....	20
5. Mõju mõõtmiseks sobiv hindamise ülesehitus.....	20
Eel- ja järeluuring.....	21
Sekumine ja kontrollrühm (kvaasiekspimentaaluuring).....	21
Juhuslikustatud kontrolluuringud (eksperimentaaluuring).....	22
6. Hindamisplaani koostamine.....	23
Punkt 2: Andmete kogumine ja analüüs.....	24
A: Andmete kogumine.....	24
1. Kvantitatiivsed lähenemisviisid.....	24
Uuringud.....	24
2. Kvalitatiivsed lähenemisviisid.....	26
Süvaküsitlused.....	26
Fookusgrupid.....	26
Vaatlus.....	27
Programmi dokumentide läbivaatamine.....	27
B: Andmete analüüs ja tõlgendamine.....	27
1. Kvantitatiivsed andmed.....	28
Andmete puhastamine.....	28
Andmete analüüs.....	28

Andmete tõlgendamine	28
2. Kvalitatiivsed andmed.....	29
3. Järelduste arutelud sidusrühmadega.....	30
Punkt 3: Hindamisaruande koostamine ja järelduste tutvustamine.....	31
1. Lõpparuande ülesehitus	31
2. Järelduste tutvustamine	32
Lisad: Töölehed.....	34
Tööleht 1.A.1 – Asjaomaste sidusrühmade kindlaksmääramine	34
Tööleht 1.A.2 – Eelarve.....	34
Tööleht 1.A.3 – Hankedokumendi kontrollnimekiri	34
Tööleht 1.B.1 – Programmi kirjeldus	35
Tööleht 1.B.2a – Tegevuste ja tulemuste järjestamine	36
Tööleht 1.B.2b – Ülevaade sisenditest, tegevustest, väljunditest ja tulemustest	36
Tööleht 1.B.3 – Varasemad uuringud/hindamised	36
Tööleht 1.B.4a – Hindamisküsimused.....	36
Tööleht 1.B.4b – Hindamisküsimuste seostamine andmetega.....	37
Tööleht 1.B.5a – Protsessihindamine	37
Tööleht 1.B.5b – Tulemushindamine	37
Tänuavaldus	39
Osalenud eksperdid	39

Miks hinnata?

„Ei ole midagi mõttetumat ja igavamamat kui samade vigade üha uuesti tegemine või – vastupidi – hästi toimivate meetodite parimal viisil kasutamata jätmine põhjusel, et ei vaevutud teada saada, kas ja miks need toimisid, kuna seda peeti uut tegevust häirivaks lisatöök.”³

Kuriteoennetus on väga keeruline valdkond. Sellega tegelevad inimesed peavad lahendama väga tõsiseid sotsiaalseid probleeme ning sageli töötama samal ajal piiratud ressursidega. Selle tagajärjel võib jääda väga vähe aega tehtud töö üle järelemõtlemiseks ning väljaselgitamiseks, kas programmid annavad soovitud tulemusi. Siiski on terve hulk väga veenvaid põhjusi, miks kuriteoennetusega tegelejad peaksid oma tööd hindama.

- Hindamine võib aidata paremini mõista, kas ja/või kuidas on saavutatud programmi eesmärgid lühikeses, keskmises ja pikas perspektiivis.
- Hindamine aitab kindlaks teha programmis esinevaid võimalikke probleeme.
- Hindamine võib parandada tegevuse mõjusust ja tõhusust, näidates, kuidas oleks kõige parem ressursse kasutada.
- Hindamine võib anda kasulikku teavet programmi edasiseks kavandamiseks.
- Hindamine suurendab programmi üldist usaldusväärsust, kui hindamine kinnitab programmi toimivust.
- Hindamine võib aidata programmi töötajatel paremini mõista, et nende tööst on kasu.
- Hindamine võib aidata teistel huvitatud rühmadel käivitada sarnaseid programme, sest hindamise käigus saadakse väärtuslikke teadmisi selle kohta, kuidas sekkumised mõjuvad ja kuidas neid saaks täiustada.

Ärge kartke hindamist ja ärge kartke õppida sellest, mis ei toimi!

*Hindamist ei tuleks käsitada millegi negatiivsena, mis toob esile üksnes probleeme. Pigem annab hindamine **võimaluse saada teada**, mis toimib hästi ning mida võiks parandada valdkondades, kus esineb puudusi.*

Ärge kartke hinnata programme (või nende osi), mille suhtes teil on kahtlusi. Kuigi üldiselt meeldib inimestele näidata ja kuulda edulugusid, on siiski kasulikum ja olulisem õppida sellest, mis ei toimi.

Mis on hindamine?⁴

Lihtsalt öeldes on hindamine kasulik moodus mõelda programmi raames tehtud töö üle ning selgitada, kas soovitud tulemused saavutati või mitte. Hindamine on väga praktiline tegevus. Selle eesmärk on koguda

³ Dixon, B. (2002: 97). „Not rocket science: evaluating crime prevention”. In Pelsler, E. (ed.): „Crime Prevention Partnerships: Lessons from Practice”. Institute for Security Studies, Pretoria. – 8. peatükk.

⁴ Vt ka: „Tip sheet 4: Monitoring and evaluating your project. How to measure progress.” National Community Crime Prevention Programme, Attorney-General's Department, Canberra, Australia - http://www.crimeprevention.gov.au/NationalCommunityCrimePreventionProgramme/Documents/Tip_Sheet_4.pdf.

süsteemiliselt andmeid, mis võimaldaksid programmi hinnata. Võimalik on kasutada mitmesuguseid meetodeid (näiteks uuringud, küsitlused jne olenevalt hindamise eesmärgist). Lõppkokkuvõttes kasutatakse seda teavet aga tagasiside andmiseks, et lihtsustada programmi kohta otsuste tegemist.

Kasulik = õnnestunud!

Mis tahes programmi hindamise õnnestumise tõenäosus suureneb, kui töötajad näevad, et tulemused annavad neile kasulikku teavet ja aitavad neil oma tööd paremini teha.

Kõige parem oleks hindamist planeerida koos programmi rakendamise planeerimisega. Kui hindamine on algusest peale programmi osa, saate sisse seada korra, kuidas programmi rakendamist ja väljundeid jälgida. Sellised tulemuste mõõtmise meetmed on eriti kasulikud teabeallikad hindamisandmete kogumise ja analüüsi etapis.

Nagu kirjeldatakse käesolevas juhendis, on programmi hindamiseks mitmeid võimalusi (vt allpool).

Siiski aetakse hindamine tihti segi programmi hindamise muude liikidega, mis võivad viia ekslike järeldusteni. Sellised muud liigid on näiteks programmi seire ja auditeerimine.

Mõned müüdid hindamise kohta

Kuigi üha enam mõistetakse, et hindamine on programmi oluline osa, esineb hindamise suhtes siiski teatavat tõrksust. Sageli on see tõrksus tingitud mitmetest müütidest hindamisega seotud raskuste kohta. Loetleme allpool ainult mõned nendest⁵.

- *Hindamine on liiga raske.*

Kuigi hindamine eeldab teatud oskusi ning võib olla töömahukas, ei ole see siiski raketiteadus. Ärge unustage, et teie ise olete oma programmi asjatundja ning tõenäoliselt kogute niigi juba suurt osa **vajalikest andmetest**. Käesoleva juhendi eesmärk on aidata teil sellega sammu võrra kaugemale minna ja tööd süstemaatilisemalt teha.

- *Hindamine on liiga kallis.*

Mis EI OLE programmi hindamine?

Seire on süstemaatiline ja korrapärane andmete kogumine programmi rakendamise ajal, et mõõta programmi vastavust algele plaanile (nt viimase kuue kuu jooksul kriminaalhooldusprogrammi läbinud isikute arv). Siiski tuleks programmi planeerimise etapis kaaluda ka seiresüsteemi rakendamist, kuna see võimaldab koguda hiljem protsessi hindamiseks kasutatavaid andmeid.

Audit on programmi juhtimise, ressursside tõhusa kasutamise ning reeglite, eeskirjade ja protsesside nõuetekohase järgimise hindamine (UNEG, 2005).

Järeldamine on üldine kontroll, mille eesmärk on välja selgitada nõrgad kohad ja tõrked ning teha ettepanekuid parandusmeetmete kohta (UNEG, 2005).

Kulu ja tulu analüüs tähendab programmi rahalise kulu ja sellest saadava kasu võrdlemist inimressursside, ajakulu, materjalide, taristu jne põhjal. Sageli kasutatakse seda siis, kui on vaja otsustada nappide ressursside paigutamise üle. Programmi maksumuse selgitamiseks tuleb mõnikord näidata selle kulusid ja tulusid.

(NB! Loetelu ei ole ammendav)

⁵ Vt ka: Dixon, B. (2002: 92–98). „Not rocket science: evaluating crime prevention“. In Pelsler, E. (ed.): „Crime Prevention Partnerships: Lessons from Practice“. Institute for Security Studies, Pretoria. – 8. peatükk.

Kvaliteetne hindamine on kahtlemata kallis, kuid teadmised sellest, mis toimib ja mis mitte, aitavad pikemas perspektiivis kõigil oluliselt raha kokku hoida. Kaaluge, kas teil on vaja hindamist, „mis oleks oluliselt parem kui „enam-vähem piisav““ (Dixon, 2002: 97).

Kuidas säästa raha?

Selle asemel, et püüda hinnata natuke kõike, on parem valida välja teatud arv projekte ja hinnata neid korralikult.

Kasutage näiteks üliõpilasi (hoolika juhendamise all) või teistes osakondades töötavaid kolleege, kellel on vajalikud oskused, kuid kes on odavamad kui välishindajad ega sõltu hindamise

- *Hindamine vähendab motivatsiooni.*

Hindamises võidakse mõnikord näha ohtu programmile, sest hindamine võib tuua esile vigu ja ebatõhususi, mille põhjal tehakse järeldus, et miski ei toimi. Suure tõenäosusega ei lõpe hindamine järeldusega, et miski ei toimi. Pigem järeldatakse, et „mõned asjad toimivad mõnikord teatud kohtades ja teatud tingimustel“.

Hindamine⁶

Hindamiseks ei ole ühte ja ainsat õiget moodust. Teile sobivaim meetod oleneb teie eesmärkidest, asjaoludest ja eelarvest. Keerukama hindamise võivad teha välishindajad, tavaliselt mõne ülikooli või teadusasutuse juurest. Lihtsamate ja väiksema mahuga hindamistega saavad tõhusalt hakkama ka programmi juhttöötajad. Mõnel juhul võib kasutada nimetatud kahe variandi kombinatsiooni.

Tavaliselt tehakse vahet protsessihindamise ja tulemushindamise vahel. **Protsessihindamise** käigus saadakse teavet programmi rakendamise kohta. Saadakse teada, kas programmi on rakendatud vastavalt plaanile, kas tekkis raskusi või takistusi, millistes valdkondades ja millistel asjaoludel programm toimib või ei toimi, kas tekkis mingeid ootamatuid (positiivseid või negatiivseid) kõrvalmõjusid.

Tulemus- või mõjuhindamise käigus saadakse teavet programmi mõjususe kohta. Sellest ilmneb, kas ja millisel määral aitab programm saavutada soovitud tulemusi. Samas ei ole ilma protsessihindamiseta võimalik öelda, kas täheldatud muutused on seotud programmi oskusliku (või oskamatu) rakendamisega.

Oluline on arvesse võtta, et nii protsessi- kui ka tulemushindamine annab teile programmi kohta kindlat teavet ning mõlemat on võimalik teha paralleelselt programmi elluviimise ajal või järel. Kui teie programm ei jõudnud soovitud tulemusteni, aitab protsessihindamine selgitada, kas viga seisnes programmi aluseks

Hindamine ja osalus

*Kasutatavast hindamismeetodist olenemata tuleks kindlasti kaasata **kõik asjaomased sidusrühmad kogu hindamisprotsessi** vältel (vt alapunkt 1.A.2, sidusrühmade kaasamine, lk 10). Hindamise õnnestumise tõenäosus väheneb, kui seda nähakse millegi väljastpoolt peale sunnituna.*

⁶ Üksikasjalikum teavet protsessi- ja tulemushindamiste kohta vt ka 1. osast: teemadokument, lk 7–10.

olevates loogilistes seostes või läks midagi valesti programmi rakendamise käigus (või mõlemat).

Käesoleva juhendi kasutamine

Kui te mõtlete hindamisele või teil on palutud seda teha, võib teil juba olla esmane ettekujutus sellest, mida te soovite saavutada. Näiteks võite tahta teada, kas teie kuriteoennetusprogramm toimib plaanipäraselt. Samas võib teid rohkem huvitada see, kas programmi eesmärgid on saavutatud, või soovite teada saada mõlemat. Olenemata teid huvitavatest lähenemisviisidest, aitab käesolev juhend teil hindamise eesmarke saavutada, juhendades teid läbi hindamisprotsessi kolme põhietapi.

Punktis 1 keskendutakse hindamise üldisele ja täpsemale planeerimisele ning käsitletakse muu hulgas järgmisi teemasid:

- hindamise eesmärgi selgus;
- sidusrühmade kaasamine;
- eelarvestamine;
- sise- ja välishindamine;
- hindamismeeskonna ja nõuandekomisjoni moodustamine;
- taustauuringud ja hindamisküsimuste sõnastamine;
- hindamise ülesehituse valimine;
- hindamisplaani koostamine.

Punktis 2 vaadeldakse hindamisküsimustele vastamiseks vajalike andmete kogumise ja analüüsiga seotud praktilisi küsimusi ning käsitletakse järgmisi teemasid:

- kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed andmekogumismeetodid;
- kogutud andmete analüüs ja tulemuste tõlgendamine.

Punktis 3 antakse teavet hindamistulemuste esitamise kohta ning käsitletakse järgmisi küsimusi:

- lõpliku hindamisaruande ülesehitus;
- hindamistulemuste teatavakstegemine.

Punkt 1: Hindamise planeerimine

A: Hindamise ettevalmistamine

1. Eesmärkidest arusaamine

Hindamise õnnestumiseks esimene vajalik etapp on soovitud eesmärkide (või teile esitatud tellimuse) hoolikas läbimõtlemine. See võib tunduda sedavõrd päevselge, et ei vääri isegi mainimist. Siiski on äärmiselt oluline teada, mida te tahate hindamisega saavutada, sest see aitab kogu hindamisprotsessi täpsemini suunata ja aitab teil otsustada, kas hindamine on kõnealusel juhul otstarbekas.

Hindamisega seotud esialgseid ideid arendatakse edasi planeerimise etapis (vt alapunkt B: Hindamise täpsem planeerimine, lk 13). Sellegipoolest on oluline juba algusest peale omada selget ettekujutust soovitud eesmärkidest.

Kui hakkate sõnastama hindamisega seotud esialgseid ideid, mõelge järgmistele küsimustele.

- Mis on rahastajate nõuded hindamisele?
- Keda võiks kaasata?
- Kui suur on eelarve?
- Millised võiksid olla hindamisel kasutatavad meetodid (küsitlused, statistiline analüüs jne)?
- Millist erialast ettevalmistust ja oskusi on vaja?
- Milline on hindamise ajakava?
- Kuidas saaks hindamise võimalikke järeldusi kasutada programmi edasiarendamiseks?
- ...

Hea mõte on ka lugeda natuke taustteavet, et tutvuda võimalike hindamise käigus käsitletavate teemade ja probleemidega. Üksikasjalikumalt käsitletakse taustauuringuid hindamise täpsema planeerimise etapi kirjelduse juures (vt B.1, lk 13).

Väljenduge selgelt, lihtsalt ja täpselt!

Sõnastage hindamise üldine eesmärk selgelt, lihtsalt ja täpselt. Püüdke vältida ebamääraseid väljendeid, mis võivad sisaldada mitut erinevat ideed.

Näiteks sõnastuse „Kas noorte õigusrikkujate ümbersuunamise programmid toimivad?“ asemel on parem sõnastada „Kas noorte õigusrikkujate ümbersuunamise programmid vähendavad programmi läbinute seas kahe aasta jooksul korduvate õigusrikkumiste arvu?“ või „Millised on noorte õigusrikkujate ümbersuunamise praeguste programmide tugevad ja nõrgad küljed ning mis valdkondasid oleks vaja parandada?“

2. Sidusrühmade kaasamine

Esialgsete ideede sõnastamisse peaks kaasama ka sidusrühmasid. Sidusrühmad on üksikisikud või organisatsioonid, kelle jaoks on teie programm oluline, keda huvitavad või mõjutavad selle tulemused või kes saavad selle käiku mõjutada. Seetõttu on sidusrühmade kaasamine hindamise õnnestumiseks väga oluline.

Hea hindamine ei tohiks olla väljastpoolt peale sunnitud, vaid selles peaksid esimestest etappidest kuni lõpuni osalema kõik need, kelle jaoks on hinnatav programm oluline. Sidusrühmadesse võivad kuuluda järgmised isikud:

- programmi töötajad (nt juhid ja klientidega suhtlevad töötajad);
- isikud, kes programmi kasutavad või keda see mõjutab (st sihtrühmad);
- hindamistulemuste kasutajad (nt rahastajad);
- kohaliku kogukonna elanikud (nt kogukonnajuhid);
- valdkonnaspetsialistid, kes ei ole otseselt projekti kaasatud (nt teadlased, inspektorid, poliitikakujundajad jne);
- muud isikud (nt kutseühingud, avalikkus, meedia, programmi kriitikud jne).

Selliseid sidusrühmi kaasatakse hindamisse erineval määral. Mõned on kaasatud planeerimisse ja rakendamisse, samas kui teiste puhul piisab, kui neid lihtsalt regulaarselt programmi käiguga kursis hoida.

Olenemata kaasatuse astmest, tuleb kõigi nimetatud rühmade seisukohtade ja huvide mõistmine kasuks hindamise kõigis etappides. Sidusrühmadel võivad programmi kohta olla põhjalikud teadmised. Kui arutate oma mõtted nendega läbi, suurendab see hindamise usaldusväarsust. Samuti võib see aidata teil kindlaks teha asjakohaseid hindamisküsimusi ning leida sellistele küsimustele vastuseid.

3. Eelarvestamine

Kasutatav eelarve on oluline tegur, mille põhjal otsustatakse hindamise viis. Olenevalt kasutatavast summast võite palgata hindamist välja töötama välishindaja või kasutada andmete analüüsimiseks või teenusekasutajate küsitlemiseks valdkonda uuriva teadlase teenuseid. Suurem eelarve võimaldab korraldada keerukama hindamise, milles kasutatakse rohkem eri andmeallikaid.

Kui aga raha on vähe, võite teha sisehindamise. Ka sellisel juhul peate arvestama hindamise kõigis etappides tekkivate kuludega alates selle kavandamisest kuni lõpparuande avaldamiseni.

Kuidas valida sidusrühmi?

Asjaomaste sidusrühmade valimine võib olla raske. Kui te mõtlete, keda võiks hindamisse kaasata, küsige endalt järgmist.

- *Kas nad parandavad hindamise kvaliteeti/usaldusväarsust?*
- *Kas nad osalevad programmi rakendamises igapäevaselt?*
- *Kas nad saaksid ellu viia, sõnavõttudes kaitsta või rahaliselt toetada mõnda hindamisaruandes esitatavat soovitusi?*
- *Kas programm mõjutab neid (nt sihtrühmad)?*

(Vt töölehte 1.A.1, lk 34)

Eelarvekava

Koostage võimalike kulude jälgimiseks eelarvekava. Mõelge läbi kõik hindamisprotsessi etapid ja pange kirja nendega kaasnevad kulud.

(Vt töölehte 1.A.2, lk 34)

4. Kes peaksid olema hindajad?

Kui olete hoolikalt läbi mõelnud,

- mida tahate saavutada,
- mida on selleks tõenäoliselt vaja teha ning
- kui palju saate kulutada,

võite mõelda sellele, kas parem oleks hindamine teha asutuse sees või tellida see välishindajatelt.

Üldiselt järgitakse põhimõtet, et kui hindamise eesmärk on põhjendada programmi jätkamist (nt kas programm täidab oma eesmärgid ja kas selle edasine rahastamine on põhjendatud), palgatakse tavaliselt välishindajad. See võimaldab vältida huvide konflikte ja tagada erapooletuse. Kui aga hindamise eesmärk on uurida, kuidas saaks olemasolevaid töötavasid täiustada või kuidas õnnestub programmide rakendamine, võib hindamist olenevalt selle keerukusest teha ka asutuse sees. Mõnel juhul sobib kõige paremini lahendus, kus sisehindamist täiendatakse välishindajate seisukohtadega.

Tabelis 1 on esitatud ülevaade eri lähenemisviiside eelistest ja puudustest⁷.

Hindamise liik	Eelised	Puudused
Sisehindamine (Programmi hindavad juhid ise.)	Kulud on väiksemad.	Küsitluste või andmete analüüsimise jaoks võivad puududa vajalikud eriteadmised.
	Andmed ja inimesed on paremini kättesaadavad.	Ei pruugi jätta erapooletut muljet.
	Hindajatel on programmi kohta põhjalikumad teadmised.	Ei pruugi sobida rahastamise jätkamise põhjendamiseks.
	Aitab organisatsioonil ennast ja oma tegevust paremini mõista.	Võib juhtuda, et programmi töötajad peavad tegelema oma põhitöö asemel hindamisega.
Välishindamine (Programmi hindavad välishindajad, sageli ülikooli või teadusasutuse juurest.)	Hindajateks on isikud, kellel on kvaliteetseks hindamiseks vajalikud eriteadmised ja kogemused.	Suuremad kulud.
	Käsitatakse kõige objektiivsema hindamisena.	Puudub vahetu kokkupuude programmiga, see võib raskendada selle mõistmist.
	Aitab hästi näidata, kui tõhusalt suudab programm oma eesmärgid täita.	

Tabel 1. Sise- ja välishindamise eelised ja puudused

⁷ Vt ka: Australian Institute of Criminology (2006). „Tip sheet 3: External and/or internal evaluation. Deciding what works best for your organisation“.

[Koostatud riikliku kogukonna kriminaalpreventsiooni programmi jaoks.] Canberra: Attorney-General's Department. http://www.crimeprevention.gov.au/NationalCommunityCrimePreventionProgramme/Documents/Tip_Sheet_3.pdf.

Keerukad hindamised

Kui te kavatsete korraldada keeruka hindamise, milles kasutatakse mitmeid meetodeid ja suurel arvul osalejaid, on parem palgata välishindajad, kellel on vajalikud eriteadmised ja kogemused. Nii on lihtsam tagada, et hindamine on piisavalt usaldusväärne ning järeldusi tehakse ainult olemasolevate andmete põhjal.

(Lisateavet hindamiste valiidsuse ja usaldusväarsuse kohta vt ka alapunkti 2 lõigust B.1, lk 29.)

Kui otsustate tellida hindamise väljast, peate koostama hankedokumendi, milles kirjeldatakse vajaliku töö sisu, ajaperioodi, tulemusi jne (sellise dokumendi võimaliku sisu kontrollnimekiri on esitatud töölehel 1.A.3, lk 34). Välishindaja roll, vastutusala ja ülesanded tuleb hoolikalt läbi mõelda. Arvestage ka sellega, et neil võib olla lisaks hindamisele sellega konkureerivaid eesmärke, nt teadusartiklite avaldamine.

Sõlmige välishindajatega selge kokkulepe

Määrake kindlaks oodatavad tulemid (nt väljund) ning leppige algusest peale kokku, kellele kuuluvad kogutud andmed ja lõplik hindamisaruanne. Kehtestage selged tähtajad!

5. Hindamismeeskonna moodustamine

Kui olete otsustanud, kes hakkab põhiliselt hindamisega tegelema, peaksite mõtlema hindamismeeskonna moodustamisele.

Hindamismeeskond aitab tagada hindamise ladusat kulgu, sest hindamisega seotud konkreetsed ülesanded on jagatud kindlate inimeste vahel. Need ülesanded hõlmavad järgmist:

- hindamise üldine juhtimine;
- konkreetsete hindamisesmärkide sõnastamine;
- hindamise planeerimine ja eelarvestamine;
- andmete kogumine ja analüüsimine;
- järelduste esitamine;
- konsultantide, sidusrühmade ja muude isikutega töötamine.

(Lisateavet hindamisplaani sisu kohta vt alapunktist B.6, lk 23.)

Olenevalt sellest, kas toimub sise- või välishindamine (või nende kombinatsioon, vt tabel 1), võivad hindamismeeskonda kuuluda programmi töötajad, väliste sidusrühmade esindajad ja võib-olla ka teaduskonsultandid.

Hea mõte on määrata üks või mitu inimest tegema järelevalvet hindamismeeskonna töö üle, et nad jälgiksid tähtaegadest kinnipidamist, tulemuste saavutamist ning aitaksid lahendada tekkivaid probleeme.

6. Nõuandekomisjon

Lisaks hindamismeeskonnale oleks hea moodustada ka nõuandekomisjon, kes teeks hindamise üle välisjärelvalvet. Komisjoni peaksid kuuluma sidusrühmade esindajad, kes **ei ole otseselt kaasatud** hindamise tegemisse, kuid kellel on selles valdkonnas **eriteadmisi**. Need võivad olla järgmised isikud:

- kohalikku, piirkondlikku või riiklikku olukorda tundvad spetsialistid (teadlased);
- õiguskaitseasutuste esindajad;
- asjakohaste riigiasutuste esindajad;
- ...

B: Hindamise täpsem planeerimine

Kui olete läbi mõelnud esialgsed ideed programmi hindamise kohta ning otsustanud, kes hakkab põhiliselt hindamisega tegelema, võite alustada hindamise üksikasjalikumalt planeerimist.

1. Taustauuringud

Hindamise täpsemaks planeerimiseks on oluline omandada süvendatud teadmised hinnatava **programmi** ning teie kuriteoennetusprogrammiga seotud varasemate uuringute ja hindamiste kohta.

Teadmised programmi kohta

Hinnatava programmi taustauuringute käigus on oluline muu hulgas teha endale selgeks järgmised küsimused.

- *Mis on programmi eesmärgid? / Mida tahetakse programmiga saavutada?*
- *Kuidas peaks programm neid eesmärke saavutama?*
- *Millised tegevused aitavad neid eesmärke saavutada?*
- ...

Programmi kirjeldus

Programmi taustdokumendid (missioon ja visioon, strateegiline plaan jne) võivad olla siin kasulikuks teabeallikaks. Samuti võib olla hea mõte rääkida programmi töötajatega.

Olge hinnatavat programmi kirjeldades võimalikult põhjalik ja üksikasjalik. See aitab programmi hindamist paremini suunata ning koostada hiljem õigeid hindamisküsimusi.

(Loetelu kohta vt töölehte 1.B.1, lk 35. Allikas: US Department of Health and Human Services, 2011. Introduction to program evaluation for public health programs: A self-study guide).

Oluline on kirjeldada programmi kõiki etappe nii programmi tegevuste aluseks oleva *teooria kui ka teostamismehhanismide* kaudu. *Mille alusel* te eeldate (või programmi juhid eeldavad), et need tegevused annavad tulemusi? *Kuidas* jõutakse nende tegevuste abil soovitud tulemuseni?

Vastandlikud tulemused

Arvestage võimalike soovimatute mõjude või vastandlike tulemustega, nt piirkonnapõhise kuritegevuse ümberpaiknemisega, kuritegevusalast teadlikkust suurendava teavitusega kaasnev suurem hirm kuritegevuse ees jne.

Kuigi programmi kirjeldamiseks on mitmeid võimalusi, võib loetletud küsimuste üle mõtlemisel ja neile vastamisel väga kasulikuks osutada **loogiline mudel**⁸.

Loogilises mudelis kujutatakse programmi tegevuste ja soovitud tulemuste vahelist seost programmi aluseks oleva loogika vormis. Loogilises mudelis asetatakse tegevused ja tulemused loogilisse järjekorda ning joonistatakse nende vahele nooled, mis näitavad **põhjuslikke seoseid** tegevuste ja/või lühikese, keskpika ja pika perioodi tulemuste vahel. See aitab programmi loogilist ülesehitust visualiseerida.

Näiteks kui programmi soovitud tulemus on ennetada kodusesse sissevõtmist ja vähendada sissevõtmiste arvu, võib selle eesmärgi saavutamiseks algatada mitmeid omavahel põhjuslikult seotud tegevusi. Üks võimalus oleks käivitada riiklik ennetuskampaania üldise teadlikkuse suurendamiseks. Esimene samm loogilise mudeli koostamise suunas on juba see, kui te loetlete tegevusi ja nende soovitud tulemusi – nende kindlakstegemine on lihtne, kui olete pühendanud aega eespool mainitud üksikasjaliku programmikirjelduse koostamisele loogilises järjestuses (üks näide on esitatud tabelis 2 – selle aluseks on tabel lk 29 US Department of Health and Human Services 2011. a välja antud teoses „Introduction to program evaluation for public health programs: A self-study guide“).

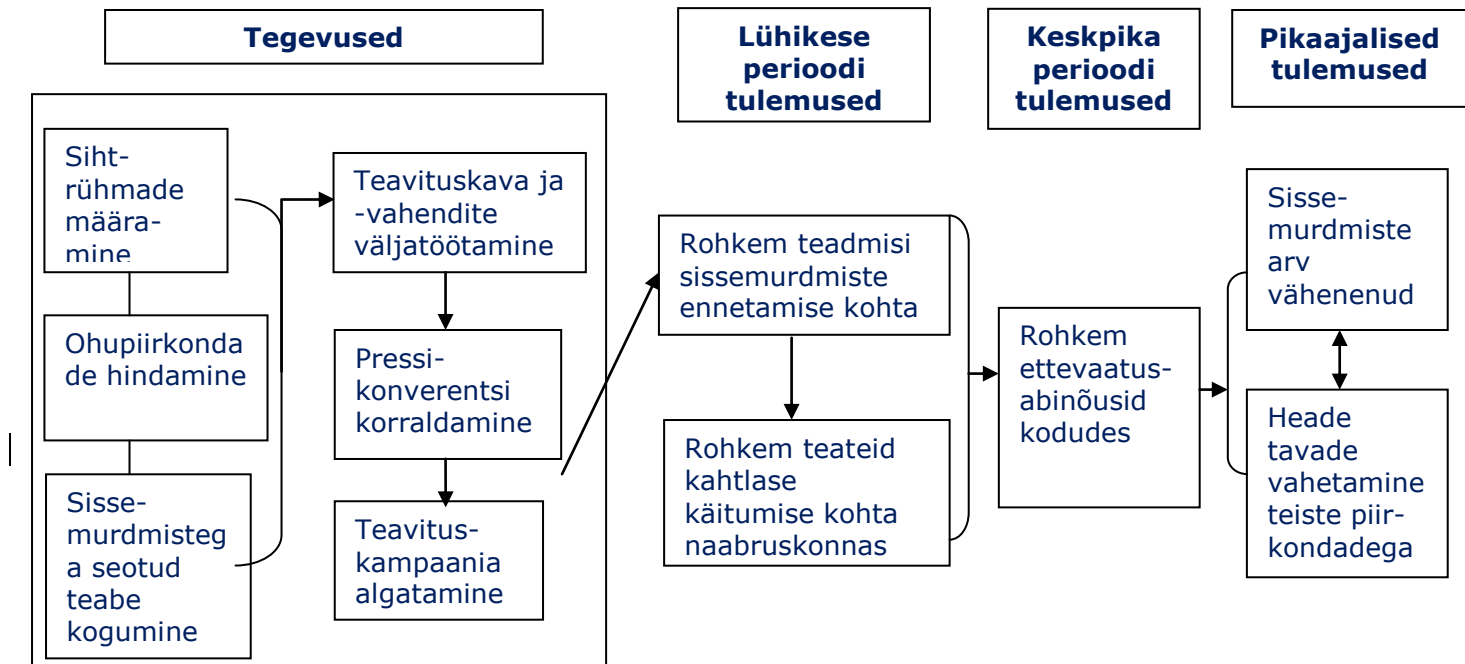
Näide: sissevõtmiste ennetamine

Esimesed tegevused	Hilisemad tegevused	Esimesed tulemused	Hilisemad tulemused
Sihtrühmade kindlakstegemine	Teavituskava ja -vahendite väljatöötamine	Rohkem teadmisi sissevõtmiste ennetamise kohta	Koduses on rakendatud rohkem ettevaatusabinõusid sissevõtmiste ärahoidmiseks
Ohupiirkondade hindamine	Pressikonverentsi korraldamine	Suureneb naabruskonnas märgatud kahtlasest käitumisest teatamine	Sissevõtmiste arv väheneb
Sissevõtmistega seotud teabe kogumine	Teavituskampaania algatamine		Heade tavade vahetamine teiste piirkondadega
...

Tabel 2. Tegevuste ja tulemuste järjestamise näide (vt ka töölehte 1.B.2a, lk 36)

⁸ Vt ka: Mayne, J. (2008). „Contribution analysis: An approach to exploring cause and effect“. Ilac Brief 16, 4p. http://www.cgiar-ilac.org/files/ILAC_Brief16_Contribution_Analysis_0.pdf.

Lihtne loogiline mudel võiks seega välja näha järgmine.

Joonis 1. Lihtsa loogilise mudeli näidis

Joonist võib täiendada programmi sisendite ja väljunditega, nagu on kujutatud tabelis 3.

Näide: Sissemurdumise ennetamine

Sisendid	Esimesed tegevused	Hilisemad tegevused	Väljundid	Esimesed tulemused	Hilisemad tulemused
Rahastamine	Sihtrühmade kindlakstegemine	Teavituskava ja -vahendite väljatöötamine	Teavitusaruanne	Rohkem teadmisi sissemurdumise ennetamise kohta	Kodudes on rakendatud rohkem ettevaatusabinõusid
Väljaõppinud töötajad	Ohupiirkondade hindamine	Pressikonverentsi korraldamine	Brošüürid, flaietid, plakatid, ...	Suureneb naabruskonnas märgatud kahtlasest käitumisest teatamine	Sissemurdumiste arv väheneb
	Sissemurdumistega seotud teabe kogumine	Teavituskampaania algatamine			Heade tavade vahetamine teiste piirkondadega
...

Tabel 3. Tegevuste ja tulemuste ning sisendite ja väljundite järjestamise näide (vt ka töölehte 1.B.2b, lk 36)

Teie programmiga seotud varasemad uuringud ja metauuringud

Lisaks programmi mõistmisele ja enne konkreetsete hindamisküsimuste sõnastamist on oluline teada saada, mida ja kuidas on tehtud muudes/sarnastes programmides. Tasub heita pilk häid tavasid tutvustavatele olemasolevatele võrgustikele ja/või andmebaasidele, et leida teavet sarnaste programmide kohta mujal. Võite kasutada oma loogilist mudelit, et mõelda, millised muude programmide andmed võiksid olla teie jaoks olulised.

Näiteks kui pöörduda tagasi eespool esitatud näite juurde sissemurdumiste ennetamise kampaania kohta, võite küsida endalt järgmisi küsimusi. Mida me teame üldsusele suunatud teavituskampaaniate kohta? Kas nende kampaaniatega saavutati soovitud tulemused?

Sageli on võimalik leida mitmesuguseid metauuringuid või süstemaatilisi ülevaateid, mille eesmärk on kindlaks teha, hinnata ja sünteesida teatud teemal juba tehtud tööd. Selliste varasemate uuringutega tutvumine võimaldab teil õppida, mida teised on varem samas valdkonnas teinud, ning annab võrdlusmaterjali teie hindamise tulemuste jaoks (varasemate uuringute loetelu koostamise kohta vt töölehte 1.B.3, lk 36).

Suur osa sellisest teabest on leitav raamatukogudest ja internetist, kasutades näiteks otsimootorit Google Scholar.

Internetiallikate kasutamine

Kasulikku teavet olemasolevate kuriteoennetusprogrammide kohta võib leida mitmetelt headelt veebisaitidelt. Need on:

The Campbell Collaboration for systematic reviews

<http://www.campbellcollaboration.org/>

COPS/Community Orientated Policing Services

<http://www.cops.usdoj.gov/>

The Australian institute of Criminology

<http://www.aic.gov.au/publications.html>

The National Criminal Justice Reference Service

<https://www.ncjrs.gov/App/Publications/AlphaList.aspx>

Crime Solutions.Gov

<http://crimesolutions.gov/>

The International Centre for the Prevention of Crime

<http://www.crime-prevention-intl.org/en/publications.html>

(NB! Loetelu ei ole ammendav.)

2. Hindamisküsimuste sõnastamine

Pärast taustauuringut võite hakata sõnastama konkreetseid hindamisküsimusi, millele tuleb hindamise käigus vastata. See aitab tagada, et hindamise käigus saadud teavet saab tegelikkuses kasutada ning et teadmisi ei hangitud vaid teadmiste pärast.

Hindamisküsimused võivad algsel kujul olemas olla juba programmi eesmärkide sõnastuses. Tõenäoliselt on neid vaja siiski edasi arendada.

Hindamisküsimuste sõnastamisel tuleks arvesse võtta hinnatava programmi konteksti, hindamise üldist eesmärki ning sidusrühmade huve.

Hindamisküsimuste sõnastamine

Head hindamisküsimused peaksid:

- *olema vastatavad;*
- *põhinema programmi konkreetsetel eesmärkidel;*
- *olema selged ja täpselt sõnastatud.*

(Vt töölehte 1.B.4a, lk 36 – hindamisküsimuste sõnastamine)

Protsessi- ja tulemushindamisel võib kasutada näiteks järgmisi küsimusi⁹.

- Kas me saavutasime eesmärgi võtta programmi igal aastal vastu 1000 teenusekasutajat? Kui ei, siis miks mitte?
- Kas teenusekasutajate käitumine on muutunud programmiga tõttu prosotsiaalsemaks? Kas käitumise muutust saaks seletada ka muude põhjustega?
- Kas me suutsime piirkonna naabrivalvesse hõlmata isikuid ühtlaselt kõigist elanikkonnarühmadest? Kui ei, siis miks mitte? Millised takistused tekkisid? Milliste tegurite tõttu programm õnnestus?
- Kas suurem osalemine naabrivalves vähendas sõidukivarguste arvu kogu sihtpiirkonnas? Kui edu saavutati ainult teatud piirkondades, siis milliste teguritega see seostus? Millised takistused tekkisid muudes piirkondades?

Peamine vahend hindamisküsimuste sobivuse kontrollimiseks on mõelda sellele, kas küsimusele on võimalik vastata. Seega tuleb mõelda, kust võiks leida küsimustele vastamiseks vajalikku teavet.

Tuleks mõelda järgmistele asjaoludele.

- Millist liiki teavet on vaja? Kust sellist teavet võiks leida? Kuidas seda koguda?
- Mida te tahate selle teabega edasi teha?

⁹ Rohkem näiteid leiate tabelist 1 järgmises teoses: Morgan, A. & P. Homel (2013: 3). „Evaluating crime prevention: Lessons from large-scale community crime prevention programs”. „Trends & Issues in crime and criminal justice”, Nr 458. http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi458.pdf.

- Milline teave rahuldaks sidusrühmi?
- Kas teil on piisavalt aega ja eelarvevahendeid, et ise teavet koguda?
- Kas teil on kogutud teabe/andmete analüüsimiseks vajalikud eriteadmised?
- ...

3. Teabe liigid

Hindamisküsimustele vastamiseks kasutatakse põhiliselt kahte teabe või andmete liiki. Need on kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed andmed.

Kvantitatiivsed andmed (nt haldusandmed, politseitoimikud või muud statistilised andmed) võivad hõlmata järgmist:

- demograafilised andmed (vanus, sugu, rahvus jne);
- sotsiaalmajanduslikud andmed (sissetulek, ressursside kättesaadavus jne);
- andmed kuritegevuse kohta (retsidiivsus, teatud liiki kuritegude esinemissagedus piirkonnas jne);
- psühholoogiliste või sarnaste mõõtmisvahenditega kogutud andmed (empaatia, riskivalmidus, hirm kuritegevuse ees jne).

Hindamisplaani koostamisel on oluline otsustada, kas kogute vajalikke andmeid ise (**otsene andmekogumine**) või leidub juba olemasolevaid andmeallikaid, kust saaksite oma küsimustele vastused leida (**kaudne andmekogumine**). Siiski tuleks olemasolevatesse andmetesse suhtuda alati kriitiliselt (mõelda nende usaldusväärsusele, kallutatusele, valiidsusele) ning veenduda, et andmed sobivad teie hindamises kasutamiseks. Näiteks politseis registreeritud kuritegude andmed ei pruugi anda usaldusväärset pilti tegelikust kuritegevuse tasemest. Mõned kuriteod võivad jääda teatamata ning politsei andmed kajastavad sageli politsei enda tegevust ja prioriteete, mitte tegelikku kuritegevuse taset. Varasemates uuringutes ei ole jällegi alati küsitud vajalikke küsimusi või on nende valim olnud teid huvitava populatsiooni jaoks liiga väike.

Kvalitatiivsed andmed (nt andmed, mis põhinevad inimeste arvamustel/jutustustel, mitte arvnäitajatel) võivad hõlmata näiteks teenusepakkujate või teenusekasutajate seisukohti ja arvamusi.

Kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed andmed

Üldiselt kasutatakse kvalitatiivseid andmeid teooriate **väljatöötamiseks** ja kvantitatiivseid andmeid teooriate **kontrollimiseks**. Seetõttu on kvantitatiivsed meetodid sobivamad juhul, kui eesmärk on mõõta programmi mõju.

Oluline on mõista, et nii kvalitatiivsete kui ka kvantitatiivsete andmete kogumisel tuleb lähtuda kindlatest meetodikanõuetest ning andmete kogumiseks, analüüsimiseks ja tõlgendamiseks on vaja teatud oskusi. Kvalitatiivsete andmete kogumine (nt sihtrühma arusaamade väljaselgitamine süvaküsitlustega) võib olla väga kasulik kvantitatiivsete andmete põhjal tehtud järelduste kinnitamiseks või täpsustamiseks, KUID seda tuleb eristada mõju või tulemuse hindamisest!

Kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid uurimismeetodeid on tavaliselt peetud üksteist välistavaks ning nende alusena on nähtud väga erinevaid filosoofilisi mõtteviise. Siiski võib kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete meetodite koos kasutamine anda mitmeid eeliseid.

Näiteks saab kvalitatiivsete küsitlustega kogutud andmeid kasutada uuringuküsimuste väljatöötamiseks. Teisalt võib valida välja teatud osa uuringus osalenud isikuid kvalitatiivse küsitluse tegemiseks, et nende seisukohtadega üksikasjalikumalt tutvuda.

Mõnele hindamisküsimusele vastamiseks on vaja mõlemat liiki andmeid. Samas eeldab see tõenäoliselt ka suuremat eelarvet (vt töölehte 1.B.4b, lk 37).

Olemasolevad andmeallikad

Mõned teisesed andmeallikad, mis võivad sisaldada kasulikku teavet kuriteoennetusprogrammide kohta:

- **Andmevaatlus- või andmeseirekeskused** koguvad kohaliku, piirkondliku või riikliku tasandi andmeid kuritegevuse, rahvatervise või sotsiaalmajanduslike meetmete kohta, nt Tervise Arengu Instituut, Statistikaamet. Sageli loovad nad ka **geoinfosüsteeme (GIS)**, milles on kuritegevusandmed seostatud geograafilise asukoha teabega (nt Politsei- ja Piirivalveamet kasutab geoinfosüsteeme).
- **Kohtu- ja vanglateenistustelt** saab teavet õigusrikkujate ja vangide populatsiooni tunnuste, karistuste liikide, vangide kohtlemise, korduvate õigusrikkumiste jne kohta.
- **Ohvriuuringutes või vabatahtlikes uuringutes** käsitletakse konkreetsete kuritegudega seotud probleeme või kindlaid sihtrühmi ning neid korraldatakse sageli mitmes riigis, nt rahvusvaheline kuriteoohvrite uuring (ICVS): <http://www.just.ee/OVU>, http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/statistics/.
- Muud **regulaarselt korraldatavad läbilõike- või kestvusuuringud** võivad anda väärtuslikku teavet rahvastiku- ja sotsiaalmajanduslike näitajate, samuti inimeste hoiakute, arusaamade või arvamuste kohta teatud küsimustes, nt usaldust politsei ja õigussüsteemi vastu käsitlev osa Euroopa Sotsiaaluuringus <http://www.ssi.ut.ee/et/euroopa-sotsiaaluuring/andmed>, <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/>) või Euroopa Komisjoni korraldatud eurobaromeetri uuringud.
- **Eurostat** avaldab internetis rahvastiku- ja sotsiaalmajanduslikke andmeid (kuigi need ilmuvad sageli viivitusega) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> ning registreeritud kuritegevuse ja kohtuasjade andmeid <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/crime/data/database> kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide ning isegi kolmanda taseme territoriaalüksuste kohta.
- **Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus (EMCDDA)** avaldab teavet ja andmeid narkootikumide ja narkomaania kohta Euroopas.
- **Muud** andmeallikad võivad olla koolid, sotsiaalteenistused, kodanikuühiskonna organisatsioonid, eluasemeteenistused, ülikoolid või teadusasutused, eraõiguslikud organisatsioonid jne.

Uurige välja, kas on kohalikke/riiklikke andmebaase, mis võiksid sisaldada teile kasutamiseks sobivaid andmeid.

(NB! Loetelu ei ole ammendav.)

4. Näitajate väljatöötamine

Hindamisküsimustele vastamine ja eespool nimetatud andmete kogumine eeldab teatud näitajate väljatöötamist. Näitajad annavad teie programmi kohta väga spetsiifilist mõõdetavat teavet ning peaksid seetõttu olema konkreetsed ja selged. See, millised näitajate liigid valida, oleneb asjaomasest programmist ning sellest, kas eesmärk on keskenduda protsessidele või tulemustele.

Sissemurdumiste vähendamise programmi **tulemusnäitajad** võivad olla järgmised:

- sissemurdumiste esinemissageduse muutus piirkonnas;
- inimeste turvatunde muutus.

Sissemurdumiste vähendamise programmi **protsessinäitajad** võivad olla järgmised:

- programmis osalevate isikute arv;
- teenusepakkujate ja osalejate rahulolu programmiga.

Siit on lihtne näha, et programmi tulemuste **seiramine** võib toetada protsessihindamist. Tuleks siiski meeles pidada, et seire, mis seisneb lihtsalt süstemaatilises ja korrapärases teabe kogumises, EI OLE hindamine. Protsessihindamine läheb sellest sammu võrra kaugemale, kuna selle käigus analüüsitakse kogutud andmeid, tõlgendatakse tulemusi ning veel käimasoleva programmi korral tehakse vajaduse korral kindlaks teatud protsesside parandamiseks vajalikke tegevusi (vt töölehtesid 1.B.5a ja 1.B.5b, lk 37).

Selliste tulemusnäitajate kindlaksmääramine aitab ühtlasi otsustada, milline peaks olema hindamise ülesehitus, millist liiki teavet koguda ja milliseid andmekogumismeetodeid kasutada. Näiteks kui tahetakse kindlaks teha, kas sissemurdumiste ärahoidmiseks vajalikke teadmisi omavate isikute osakaal on suurenenud, on vaja teada, kui suurel osal inimestel on need teadmised enne programmi rakendamist (vt ka järgmist alapunkti, milles käsitletakse *hindamise ülesehitust*). Selliseid andmeid võib koguda näiteks uuringuga (vt *andmete kogumist* ja analüüsimist käsitlevat punkti 2). Naabruskonnas esinevast kahtlasest käitumisest teatamise sagenemist saab võib-olla analüüsida politseitoimikute alusel (*teabe liik*); kodudes ettevaatusabinõude rakendamise kasvu (nt parem välisvalgustus) on võimalik kindlaks teha vaatluste abil (*andmekogumismeetod*) jne (lisateabe saamiseks vt ka 1. osa: teemadokument, lk 7–9).

Õnnestumine või läbikukkumine?

Selleks et näitajate kohta kogutud teabe põhjal järeldusi teha, peate välja töötama kriteeriumid, mis võimaldavad otsustada, kas tuvastatud muutused näitavad programmi õnnestumist (suurenenud turvatunne) või läbikukkumist (vähene programmis osalemise määr).

5. Mõju mõõtmiseks sobiv hindamise ülesehitus

Kui otsustasite tulemushindamise kasuks, siis huvitab teid see, kas programm on andnud teatud kindla tulemuse. Kindla tulemuse väljaselgitamine on aga keeruline ülesanne.

Programmi tulemuse või mõju üle otsustamiseks on vaja:

- teavet enne programmi rakendamist valitsenud olukorra kohta;

- teavet olukorra muutumisest/edasimineku pärast programmi rakendamist;
- näidata seost muutuse/edasimineku ja programmi vahel.

Toimunud muutuse seostamiseks programmi mõjuga on kolm võimalust. Nende vahel valiku tegemine oleneb soovitud teabest, soovitud järeldustest ning ajast ja ressurssidest (inimesed ja eelarve). Järgmistes lõikudes kirjeldatakse väga lühidalt kõiki kolme võimalust (lisateabe saamiseks vt ka 1. osa: teemadokument, lk 8–9).

Eel- ja järeluurim

See eeldab enne programmi algust valitsenud olukorra mõõtmist ning mõõtmise kordamist pärast programmi lõppu. Programmijärgse uuringuga avastatud muutused seostatakse programmiga. Sellise ülesehitusega hindamine on kõige odavam, kuid sellega ei saa välistada ohtu, et muutuse põhjustas tegelikult mõni muu asjaolu.

Sellise lihtsa hindamise ülesehitus oleks järgmine:

Joonis 2. Lihtsa mitteeksperimentaalse eel- ja järeluurimuga hindamise ülesehituse näide

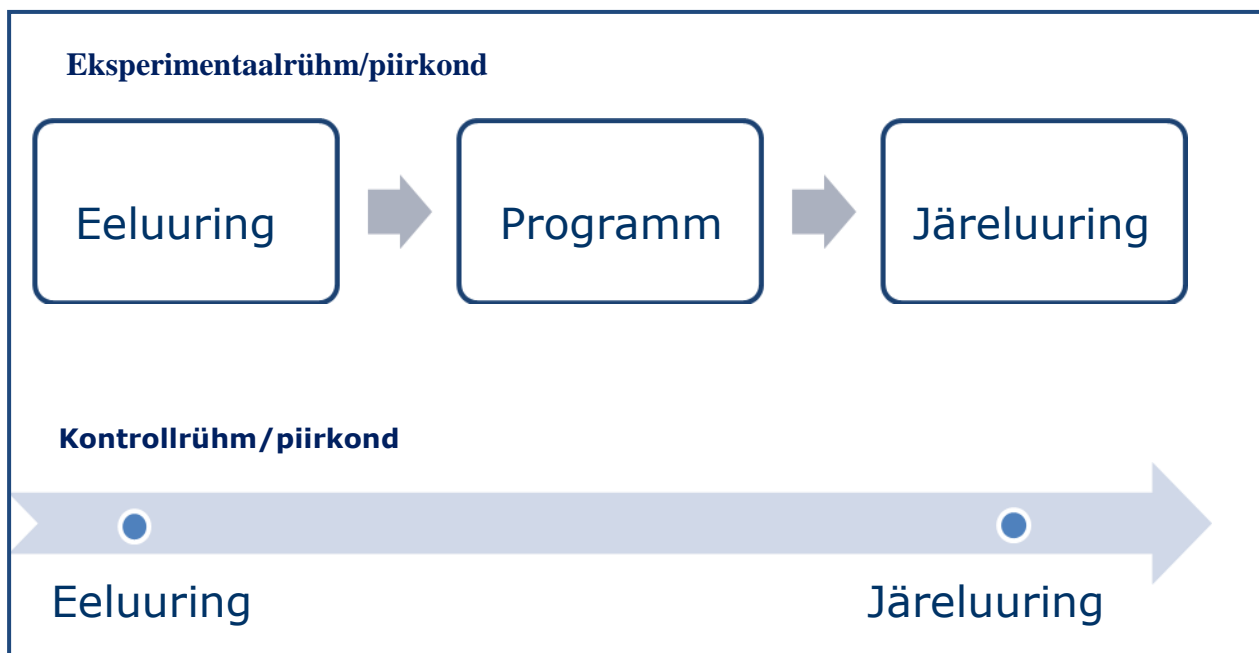
Näiteks võib sissemurdmiste arv olla ennetuskampaania piirkonnas vähenenud, kuid samal ajal parandati piirkonnas ka tänavavalgustust. Seega jääb küsitavaks, kas vähenemise põhjustas ennetusprogramm või tänavavalgustuse parandamine (või mõlemad).

Sekkumine ja kontrollrühm (kvaasiekperimentaaluuring)

Programmi tegeliku mõju väljaselgitamiseks on vaja teada, milline oleks olukord olnud juhul, kui programmi poleks rakendatud. Seega tuleb programmi kavandades ette näha kontrollrühm/piirkond, mis on suuruse, kuritegevuse taseme ja sotsiaalse koosluse poolest sarnane programmi teostamise rühma/piirkonnaga, kuid mis ei ole ennetusprogrammiga hõlmatud.

Kvaasiekperimentaaluuringu korral paigutatakse osalejad valikuliselt kontroll- või sekkumiserühma. Sellise uuringuga saab võrrelda mõlema rühma/piirkonna muutusi/edasimineku. Meie näites ei kaasatud ennetuskampaaniasse sarnaste tunnustega kontrollrühma/piirkonda, kuid sinna paigaldati samal ajavahemikul uus tänavavalgustus. Programmiga saab seostada selliseid muutuseid, mis ilmnevad sekkumiserühmas, aga mitte kontrollrühmas. Erinevalt eksperimentaaluuringutest (vt järgmine näide) ei võimalda see täielikult välistada võimalust, et muutuse põhjustas mõni muu tegur, kuid seda riski saab vähendada.

Kvaasiekspertaalauuringu ülesehitus oleks järgmine:

Joonis 3. Lihtsa (kvaasi)eksperimentaaluuringu ülesehituse näide

Vältige ülekanduvat mõju

Ülekanduva mõju vältimiseks püüdke leida võrreldav ala, mis EI asu vahetult siht- või eksperimentaalala kõrval. Näiteks kui uurite ennetusprogrammi mõju ühes tavaliselt kõrge kuritegevusega ja probleemses linnaosas, ärge võrrelge seda linnaosa sama linna ülejäänud osadega, sest nii jääb tulemuste üldistusvõime väga piiratuks.

Juhuslikustatud kontrolluuringud (eksperimentaaluuring)

Sellise uuringu käigus paigutatakse osalejad juhuslikult ühte või mitmesse katse- või kontrollrühma. Kõiki rühmasid (katse- ja kontrollrühmad) hinnatakse enne ja pärast sekkumist (programm) ning kontrollitakse kõigi programmieelsete erinevuste ja muude tulemust mõjutada võivate asjaolude (nt tänavavalgustus) mõju. Kõik avastatud muutused on seostatavad sekkumisega (programm). Eksperimentaaluuringuid peetakse kõige usaldusväärsemaks, kuid samas on need ka keerukad, kulukad ning vajavad kindlasti asjakohaste eriteadmistega isikute kaasamist.

Lühikese, keskpika ja pika perioodi tulemused

Peate kaaluma, kas tahate mõõta lühikese, keskpika või pika perioodi tulemusi. Programmi rakendamiseks ja muutusteks võib kuluda aega.

6. Hindamisplaani koostamine

Kui kõigis varem nimetatud etappides on sobivad valikud tehtud, peab hindamismeeskond koostama hindamisplaani, mis võimaldab hindamise kulgu jälgida. Plaan peaks sisaldama järgmist:

- ülesanded, mis on vaja täita;
- ülesannete väljundid;
- kohustuste jaotus isikute vahel;
- hindamise ajaperiood;
- iga ülesande maksumus.

Hindamisplaan peaks sisaldama ka hindamise võrdlusaluseid. Selles dokumendis kirjeldatakse, mis hindamisega kaasneb. Selles tuleb kokku leppida enne hindamise alustamist. See peaks sisaldama järgmist:

- hindamise eesmärk;
- hindamisküsimused;
- hindajatele esitatavad nõuded;
- lõpparuande kavandatav vorm;
- eelarve.

Nagu varem mainitud, võib olla hea mõte määrata keegi hindamiskava täitmist jälgima ja hindamismeeskonda juhtima.

Kui hindamise eri aspektid on kavandatud, võib vajaduse korral mõned kirjeldatud sammud hiljem tehtud otsuste ja valikute valguses veel üle vaadata.

Punkt 2: Andmete kogumine ja analüüs

A: Andmete kogumine

Andmete kogumiseks on palju erinevaid võimalusi. See, millist võimalust kasutada, oleneb sellest,

- millist liiki andmeid te soovite/vajate, et hindamisküsimustele vastata;
- kui kättesaadavad on andmed, mida teil on vaja;
- milline võimalus on kõige paremini teostatav, võttes arvesse eelarvet, aega ja tööjõudu.

Allpool on esitatud mõned kõige levinumad andmete kogumise võimalused ja meetodid, kuigi on veel terve hulk teisi võimalusi, mida saab samuti kasutada.

Mõnikord soovitatakse isegi kasutada erinevate meetodite kombinatsioone, et täiendada ja tugevdada teatavaid järeldusi, st triangulatsiooni¹⁰, näiteks majadesse sissemurdmise andmed (kvantitatiivne) versus sissemurdmise ohvrite kogemused (kvalitatiivne). On oluline teada, et igal meetodil on oma tugevad küljed ja ka piirangud, mis võivad mõjutada andmete kvaliteeti (teavet kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete meetodite tugevate ja nõrkade külgede kohta leiab 2007. aasta teose „The Magenta Book: guidance notes for policy evaluation and analysis“ tabelis 6.1, lk 6:3).

Lisateave

Kuigi selles peatükis käsitletakse andmete kogumise kõige levinumaid võimalusi ja meetodeid, on uurimismeetodid sellest siiski välja jäetud.

Seega kui teie hindamisrühmas ei ole piisavalt teadmisi nt valimi võtmise, statistilise analüüsi, asjakohaste uurimisvahendite väljatöötamise, mõõtevigade või kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete uuringute valdkonnas, võib teil vaja minna teadustöötaja/statistiku abi.

Lisaks leiab sissejuhatuse statistikkasse ja andmete kogumisse 2007. aasta teose „[The Magenta Book: guidance notes for policy evaluation and analysis](#)“ peatükkidest 4–8.f

Pidage meeles üldeesmärke

*Hindamise käigus on lihtne ülemäära keskenduda andmetele ja nende kogumise arvukatele meetoditele. Pidage meeles, et mis tahes meetodit te kasutate, **koguge vaid seda teavet, mida te kavatsete kasutada** hindamisküsimustele vastamiseks. Samuti peaksite **enne** andmete kogumist teadma, **kuidas te seda teavet kasutama hakkate**.*

1. Kvantitatiivsed lähenemisviisid

Uuringud

Uuringud põhinevad tavaliselt struktureeritud küsimustikel. Soovi korral saab nendega koguda *faktilist* teavet, nt sugu ja vanus, samuti *käitumislikku* ja *hoiakutealast* teavet, nt kui sageli keegi programmis osaleb või kuidas ta on mõne konkreetse programmiga rahul. Samuti saab mõõta seda, kui palju on kellelgi *teadmisi* mõne konkreetse programmi (või selle olemasolu) kohta. Uuringutega saab väga hästi koguda suurel hulgal standarditud teavet suhteliselt lühikese ajaga.

Küsimustike koostamine

Kui te otsustate koostada oma küsimustiku, on kasulik võtta arvesse järgmist.

- Küsimused peaksid olema konkreetsetelt seotud uuritava teemaga.
- Koostage võimalikult lühike küsimustik, vältides tore-teada-tüüpi küsimusi.
- Mõelge, kuidas te kavatsete igast küsimuse vastusest saadud teavet kasutada ja analüüsida.

¹⁰ Triangulatsioon — eri liiki andmete koondamine, mõnikord ka andmete erinev käsitlemine, et vastata uuringu küsimustele (väljaanne Magenta Book (2007), lk 8:29).

- Vältige või kasutage võimalikult vähe lahtiseid küsimusi.
- Kategooriate arv suletud küsimustes peaks olema võimalikult väike ning kategooriad ei tohiks olla mitmetimõistetavad ega kattuvad.
- Vältige kahte küsimust ühes küsimuses ja topeliteitust.
- Katsetage küsimustikku esmalt väikese hulga inimeste peal, et näha, kas mõnda küsimust tuleks muuta.
- Veenduge, et küsimustik oleks selgelt trükitud ja esitatud.

Näide: lahtised ja suletud küsimused¹¹

Lahtine küsimus

Mis on teie arvates programmis kõige parem?

(jätta kirjutamiseks ruumi, et vastaja saaks vastata oma sõnadega).

Suletud küsimus

Kui sageli te programmis osalete?

- Iga päev
- Mõned korrad nädalas (kuid mitte iga päev)
- Üks kord nädalas
- Mõned korrad kuus (kuid mitte iga nädal)
- Kord kuus
- Harvem kui kord kuus
- Mitte kunagi

(Vastajad peavad vastuseks valima ühe etteantud valiku).

Tabel 4. Näide lahtise ja suletud küsimuse kohta

Küsimustikele saab vastata isikliku kohtumise (st näost näkku küsitlus) käigus, telefoni teel, Interneti kaudu (näiteks võrguuringud) või posti teel¹². Igal võimalusel on oma plussid ja miinused (vt nt Ameerika Ühendriikide tervishoiu- ja sotsiaalteenuste ministeeriumi 2011. aasta ülevaadet tabelis 4.2, lk 60, „Sissejuhatus rahvatervise programmide hindamise: juhend iseseisvaks õppimiseks“ – <http://www.cdc.gov/eval/guide/CDCEvalManual.pdf>).

Uuringu valik

*Veenduge, et valite uuringu läbiviimiseks sellise viisi, mis **vastab kõige paremini teie hindamise asjaoludele**, näiteks teie kogutava teabe eesmärk, sihtrühm, kellelt soovite teavet koguda ja selle suurus, ressursside olemasolu: eelarve, aeg, hindamismeeskonnas või väljaspool seda saadud kogemused.*

Standardiseeritud psühholoogilisi ja hoiakuhindamisi saab kasutada mitmete selliste küsimuste hindamiseks nagu üldtervis, vaimne tervis, sotsiaalne toimetulek, erivajaduslik seisund jne. Sellised hindamised võivad olla väga kasulikud siis, kui soovitakse mõõta programmide mõju teenusekasutajatele. Näiteks kui kuritegevuse ennetamise programmiga püütakse vähendada õigusrikkumise korduvat toimepanemist, parandades selleks sotsiaalset toimetulekut, võib teenusekasutajaid hinnata enne

¹¹ Ülevaate lahtiste ja suletud küsimuste poolt- ja vastuväidete kohta leiab 2007. aasta väljaande „The Magenta Book: guidance notes for policy evaluation and analysis“ tabelist 6.5, lk 6:12.

¹² Sageli peetakse isiku-, telefoni- ja Interneti-küsitlusi arvuti vahendusel: CAPI (arvutipõhine isikuküsitlus), CATI (arvutipõhine telefoniküsitlus), CASI (arvutipõhine eneseküsitlus) vastandatuna PAPI-küsitlusega (paberi ja pliiatsiga küsitlus).

programmis osalemist ja pärast seda, et teha kindlaks, milline mõju programmil oli. Standardiseeritud küsimustikud on välja töötanud teadlased ning neil on see eelis, et neid on edasi arendatud ja varem katsetatud.

2. Kvalitatiivsed lähenemisviisid

Süvaintervjuud

Süva- ehk struktureerimata intervjuusid kasutatakse põhjaliku ja kvalitatiivse teabe kogumiseks keerukate teemade kohta, mida on raske mõõta arvudes, näiteks arvamused või tunded seoses programmiga. Samuti on nende abil hea uurida uut teemat või valdkonda, mis teid huvitab ning mida võib hiljem edasi uurida, kasutades selleks struktureerimat kvantitatiivset lähenemisviisi. Seetõttu seostatakse kvalitatiivseid intervjuusid pigem teooria arendamisega kui teooria testimisega, mis on sageli levinud kvantitatiivsete lähenemisviiside puhul. Kvalitatiivsete intervjuudega kogutud teabe kvaliteet oleneb küsitleja oskustest ja küsitletavaga saavutatud kontaktist.

Intervjuud võivad olla erinevad, koosnedes väga spetsiifilistest küsimustest (poolstruktureeritud intervjuud) või esinedes mitteametliku vestluse vormis (struktureerimata intervjuud). See annab küsitlejale suure paindlikkuse selles, millist lähenemisviisi ta küsitlemisel kasutab. Intervjuudes kasutatakse aga struktureeritud lähenemisviisi. Intervjuud võivad toimuda kas ühekaupa või rühmades (nt fookusgrupp).

Süvaintervjuu puhul tuleb arvesse võtta järgmist.

- Valmistage ette loetelu üldistest teemavaldkondadest, millele te soovite keskenduda (küsitluse läbiviimise juhend).
- Ärge küsige suunavaid küsimusi.
- Sõnastage küsimused viisil, mis aitab teil vastata teie uuringu küsimustele, kuid olge küsitluse käigus valmis ka paindlikkuseks.
- Sõnastage küsimused nii, et vastaja neist aru saaks.
- Andke küsitletavale võimalus end täielikult väljendada, kuid püüdke teda hoida teema piires.
- Küsige lisaküsimusi, kui küsitletav ütleb midagi, mis on asjakohane ja mida te soovite põhjalikumalt uurida.
- Tehke küsitluse käigus märkmeid, sealhulgas teave nime, vanuse, soo, programmis osalemise aja jms kohta, sest see on vajalik konteksti jaoks.
- Salvstage küsitlus lindile või elektroonselt (pidage kindlasti meeles selleks luba küsida).
- Valige küsitluse korraldamiseks vaikne asukoht, kus katkestamise oht on väiksem.

Küsitluste arv sõltub teie hindamise asjaoludest. Samas peaks nende arv olema igal juhul väiksem kui teadustöö puhul, sest teie eesmärk on koguda põhjalikku teavet, mitte teha teie valimi põhjal üldistusi mõne suurema rühma kohta.

Fookusgrupid

Fookusgrupp on selline rühmaintervjuu liik, kus on mitu osalejat (kõige rohkem umbes 10–12 inimest, et igaüks saaks arutelluse kaasatud). Fookusgrupi teema on tavaliselt täpselt kindlaks määratud ja rõhk asetatakse sellele, kuidas inimesed omavahel suhtlevad ja küsimustele vastavad nii rühma sees kui rühmana üldiselt.

Need inimesed valitakse fookusgruppi tavaliselt selle alusel, et neil on mingi tähtis ühisosa, näiteks on nad kõik selles programmis kas töötanud või osalenud, ning arutelu keskendub üldjuhul ühistele kogemustele.

Programmi töötajate ja teenusekasutajate küsitlemine

Süvaintervjuu võib olla hea viis üksikasjaliku teabe kogumiseks programmi võtmeisikutelt, näiteks programmijuhilt või muudelt isikutelt, kellel on konkreetseid kogemusi ja teadmisi, mis tulenevad nende ametipositsioonist.

Individaalsed ja/või rühmaintervjuud on samuti hea võimalus väiksema arvu teenusekasutajate seisukohtade uurimiseks.

Vaatlus

Vaatluse käigus kogutud andmed võivad pakkuda vajalikku täiendust uuringu või küsitluste käigus kogutud teabele. See võib olla eriti kasulik, kui teie eesmärk on koguda teavet programmi tugevate ja nõrkade külgede kohta, jälgides projektimeeskonna ja teenusekasutajate tegevust ning dokumenteerides seda.

Vaatlus on kasulik:

- programmi konteksti paremaks mõistmiseks (koht, töötajad, teenusekasutajad, üldine õhustik jne),
- küsimuste koostamiseks, mida saate hiljem kasutada küsimustikes või küsitlustes,
- programmi selliste aspektide esiletoomiseks, millest töötajad ei ole teadlikud või mida nad ei soovi arutada.

Kui te soovite vaatlust kasutada andmete kogumise meetodina, tasub meeles pidada, et inimesed võivad käituda erinevalt, kui nad teavad, et neid vaadeldakse. Samuti tuleb inimestelt küsida nende vaatlemiseks nõusolek.

Programmi dokumentide läbivaatamine

Programmi sisedokumendid võivad olla väärtuslik teabeallikas programmi paremaks mõistmiseks. Need dokumendid võivad hõlmata järgmist:

- tegevusülesannete kirjeldused ja/või strateegilised kavad;
- organisatsiooni skeemid;
- aastaaruanded;
- tegevuse ajakava;
- päevakorrad;
- koosolekute protokollid;
- rahastamissetpanekud;
- kohalolekuandmed;
- reklaamväljaanded (brošüürid, teabelehed, plakatid jm).

Kasutage vaatlust ja dokumentide läbivaatamist sõnastamiseks

Nii vaatlus kui ka dokumentide läbivaatamine võivad anda teavet, mida saab kasutada uuringutes või küsitlustes kasutatavate küsimuste koostamiseks.

Need materjalid võivad sisaldada olulist teavet programmi tausta või konkreetse projekti tulemuste kohta, samuti teavet selle kohta, kuidas programm on aja jooksul muutunud.

Muud meetodid, nagu Delfi meetod, arvamusuuringud ja ekspertide seminarid, on samuti kvalitatiivse lähenemisviisi näited.

Kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete meetodite puhul tuleb arvesse võtta ka selliseid küsimusi nagu vastamise määr, tõenäosus, kehtivus ja usaldusväärsus jne, millest mõnda arutatakse ka käesoleva töövahendi teemadokumendis (vt 1. osa: teemadokument, lk 14–17).

B: Andmete analüüs ja tõlgendamine

Pärast andmete kogumist peaksid edasised sammud olema järgmised.

- Puhastage andmed, st korrastage teave ja parandage vead.
- Kirjeldage oma järeldusi.
- Analüüsige ja tõlgendage andmeid selles kontekstis, mida te hindate.
- Arutage oma järeldusi sidusrühmadega.

Andmete tõlgendamine

Andmete tõlgendamisel ja tulemuste esitamisel andke selgelt ja avatult teada andmete piirangutest (sisemine ja väline kehtivus ja usaldusväärsus) ning ärge püüdke oma järeldusi üle hinnata ega nendega liialdada. See aitab tagada teie hindamise usaldusväärsuse ja vältida alusetuid järeldusi.

Analüüsi liik ja tõlgendamine oleneb sellest, kas te kogusite kvantitatiivseid või kvalitatiivseid andmeid.

1. Kvantitatiivsed andmed

Kvantitatiivse analüüsi keerukus võib olla erinev, nt alates keskmise näitaja leidmisest ja lõpetades keerukate statistiliste meetoditega, et uurida muutujatevahelisi suhteid. Lihtsamaid kvantitatiivseid analüüse, mis hõlmavad protsendimäära ja keskmise leidmist, võivad teha programmi töötajad, kuid keerukamaid statistilisi analüüse peaks tegema keegi, kellel on asjakohased oskused ja kogemused teadusuuringute valdkonnast.

Kvantitatiivsete andmete analüüsimisel ja tõlgendamisel tuleks teha järgmist.

Andmete puhastamine

Kui andmed on kogutud, peaksid edasised sammud olema järgmised.

- Korrastage teave, sisestades andmed mõnda statistikatarkvarapaketti, nagu Excel või SPSS.
- Parandage andmetes esinevad vead.

Andmete analüüs

Olenevalt uuringu ülesehitusest (nt eksperimentaaluuring, kvaasiekperimentaaluuring, eel- või järeluuring) proovige välja selgitada järgmine.

- Kas teie kogutud valimis on ilmseid erinevusi, st kas sekkumisrühm (või sekkumiseelne rühm) erineb kontrollrühmast (või sekkumisjärgsest rühmast) huvipakkuva muutuja poolest?
- Kuigi väikese ulatusega hindamiste puhul ei ole see tavaline, võib mõnel juhul olla huvitav uurida, kas see erinevus esineb tõenäoliselt ka suurema populatsiooni puhul (st kõigi programmis osalevate inimeste puhul).
- Kui tõenäoline on, et tehtud on viga (st olete avastanud erinevuse, mida ei ole olemas, või vastupidi)?

Statistiliste testide liik, mida võib küsimustele vastamiseks kasutada, oleneb teie kogutud andmetest. Nagu eespool märgitud, ei ole võimalik, et sissejuhatav käsiraamat annaks üksikasjalikke selgitusi analüüsi eri tehnikate ja tõlgendamise kohta.

Ekspertiarvamused

Kui te ei oska kvantitatiivset analüüsi teha, pöörduge alati abi saamiseks statistiku või andmeanalüüsi asjatundja poole, selle asemel et analüüs ise teha.

Andmete tõlgendamine

Tulemuste tõlgendamisel ja enne järelduste või soovitude tegemist arvestage järgmisega (allikas: Ameerika Ühendriikide tervishoiu- ja sotsiaalteenuste ministeerium, 2011. „Sissejuhatus rahvatervise programmide hindamisse: juhend iseseisvaks õppimiseks“, lk 77).

- Kas teie tulemustele on alternatiivseid selgitusi?
- Kuidas on teie tulemused võrreldes sarnaste programmide omadega?
- Kas teie tulemused on kooskõlas teooriaga, mida toetavad varasemad teadusuuringud?

Ühelegi eespool esitatud küsimusele ei tohiks olla liiga raske vastata, kui te olete hindamise hästi ette valmistanud ja teinud kavandamise etapis taustauuringuid (vt B.1, lk 13).

- Kas teiste andmete kogumise meetoditega, mida kasutati teie edusammude mõõtmiseks, saavutati samasuguseid tulemusi?
- Kas teie tulemused on sellised, nagu eeldasite? Kui ei, miks on need teie arvates erinevad?

Põhjuslikkus ja korrelatsioon

Pidage meeles, et põhjuslikkuse ja korrelatsiooni vahel on vahe.

Põhjuslikkus tähendab seda, et üks asi põhjustab teise. Näiteks mida rohkem te treenite, seda rohkem kaloreid põletate. Sellisel juhul viib füüsiline tegevus selleni, et teie keha põletab kaloreid.

Korrelatsioon tähendab aga seda, et kaks asja leiavad aset samal ajal ning kuigi need on omavahel seotud, ei põhjusta need üksteist. Näiteks käib rohkem inimesi ujumas päevadel, mil jäätise müük on suurem. Sellisel juhul ei põhjusta ujumine seda, et inimesed sööksid jäätist (või vastupidi), pigem leiavad mõlemad tegevused aset palava ilmaga.

Samuti tuleb olla ettevaatlik mõju (nt vähem autode ärandamisi) otsese **seostamisega** programmiga (nt suurem teadlikkus autode ärandamisest), uurimata esmalt muid võimalikke selgitusi.

Andmete tõlgendamisel võtke arvesse piiranguid, st tulemuste (sisemist ja välist) kehtivust ja usaldusväärsust.

Tulemuste valiidsus võib viidata sellele, millises ulatuses on tulemusi võimalik üldistada ja üle kanda suuremale rühmale kui see, kelle käest teavet koguti; samuti võib see viidata teadusuuringu kvaliteedile ja/või leitud põhjuslikule seosele, st mõju seostamisele.

Tulemuste **usaldusväärsus** näitab seda, kas tulemused on ühtsed, näiteks kas uurimismeetodite korduva kasutamise korral on võimalik saavutada samu tulemusi. Lisateavet valiidsuse ja usaldusväärsuse kohta leiab ka käesoleva töövahendi teemadokumendist (lk 15–16).

Valiidsus

Nagu eespool märgitud, ei sobi paljud kvalitatiivsed meetodid tulemuste üldistamiseks, st tuleks vältida järeldusi programmi mõju kohta.

2. Kvalitatiivsed andmed

Kvalitatiivsete andmete tõlgendamine on üsna erinev arvandmete analüüsist, sest analüüs hõlmab inimeste vastuste mõistmist ja nende edasiarendamist erinevateks teemadeks, mis on seotud teie hindamisküsimustega. See võib tihti olla keeruline, sest kvalitatiivsete uurimismeetoditega võib toota väga suures mahus andmeid, mille hulgast on vajalikku teavet raske üles leida. Kuigi kvalitatiivsete andmete kodeerimiseks ja analüüsimiseks puudub ühtne lähenemisviis, võiks siiski järgida järgmisi samme, et saada aru kvalitatiivsetest andmetest, mida te kogusite¹³.

- **Koostage ülevaade.** Lugege üle transkriptsioonid, küsitluste märkmed jne ja tehke üldiseid märkuseid teemade, korduvate mustrite või huvitavate aspektide kohta.

Küsitluste transkriptsioonid

Transkriptsioonide tegemine kvalitatiivsetest küsitlustest võib olla pikk ja keeruline protsess. Jätke transkriptsioonide tegemiseks piisavalt aega või kui eelarve võimaldab, võtke tööle inimesi, kes küsitlustest transkriptsioone teeks.

¹³ Rohkem teavet kvalitatiivsete andmete analüüsi kohta leiab väljaandest „The Magenta Book: guidance notes for policy evaluation and analysis“, 2007. a, lk 8:36
http://resources.civilservice.gov.uk/wp-content/uploads/2011/09/the_complete_magenta_book_2007_edition2.pdf

- **Alustage teabe kodeerimist.** Kodeerimine tähendab teabe kategoriseerimist, et eristada üldised teemad, trendid ja korduvad mustrid. Ärge oodake, kuni kõik küsitlused on lõpule viidud. Alustage teabe kodeerimist niipea kui võimalik, sest see tähendab tööd väiksema ja seega ka paremini hallatava andmehulgaga. See aitab teil ka vältida andmetesse uppumise tunnet. Korrake seda protsessi, tehes üksikasjalikumaid ja suuremal hulgal märkmeid. See ongi andmete kodeerimine.

Värvikoodid

Kui töötate käsitsi, on lihtne ja kasulik kasutada küsitluste transkriptsioonide kodeerimisel kvalitatiivsetest küsitlustest saadud teabe kodeerimiseks värve. Iga värv tähistab eri teemat. Kui olete transkriptsioonid värvikoodidega tähistanud, on teil lihtsam teemasid värvide kaupa grupeerida.

- **Vaadake läbi koodid/kategooriad.** Milliste mõistetega seonduvad teie eristatud kategooriad (vt hindamisküsimused)? Kas mõnda nendest ideedest on käsitletud ka kirjanduses? Kas esineb kategooriaid, mis on omavahel seotud?
- **Mõelge ideesid.** Selles etapis peaksite olema suuteline välja töötama mõned üldised ideed oma andmete kohta. Proovige visandada seoseid mõistete/teemade vahel, mida te eristate, ja neid seoseid selgitada.

3. Järelduste arutelud sidusrühmadega

Kui kõik andmed on analüüsitud ja esialgsed järeldused tehtud, võiks hindamisaruande lõpliku versiooni koostamisse kaasata sidusrühmasid. Võiks pidada mitmeid kohtumisi hindamismeeskonna, nõuandekomisjoni ja teiste asjaomaste sidusrühmade osavõtul, et arutada hindamistulemusi ning otsustada tulemuste levitamise ja aruandluse üle.

Punkt 3: Hindamisaruande koostamine ja järelduste tutvustamine

Kui hindamine on planeeritud ja tehtud, on oluline programmi kohta tehtud järeldusi tõhusalt tutvustada.

Sidusrühmade kaasamine

*Pidage meeles, et hindamise eesmärk on aidata inimestel programmi kohta otsuseid teha. Seega tuleks kõik asjaomased sidusrühmad võimalikult varakult kaasata aruteludesse selle üle, **kuidas** ja **kellele** tuleks hindamise tulemusi tutvustada. See aitab teil mõista asjaomaste sidusrühmade nõudmisi ning lihtsustab lõpliku hindamisaruande koostamisel nende vajadustega arvestamist.*

Kasulik võib olla kaasata sidusrühmi hindamisaruande viimase versiooni koostamisse. Kavandage mõned hindamismeeskonna ja nõuandekomisjoni koosolekud, kus saaks ühiselt arutleda hindamistulemuste üle ning teha otsuseid aruande koostamise ja tulemuste levitamise kohta.

Olenemata valitud hindamismeetodist, peaks lõplik hindamisaruanne vastama järgmistele tingimustele:

- olema selgesti kirjutatud;
- kajastama täpselt hindamise järeldusi; andma selge ülevaate tegevuse aspektidest, mis toimivad ja mis mitte (ja miks!), kelle jaoks ja millises kontekstis või millistel tingimustel;
- kirjeldama hindamise tugevaid külgi ja piiranguid;
- olema sihtrühmadele kättesaadav, see tähendab, et aruanne tuleb koostada sihtrühma vajadustest lähtuvalt ning selle stiil ja keel peavad olema lihtsasti mõistetavad, **sisaldamata tehnilist erialakeelt**;
- sisaldama teavet ja/või soovitusi, mis aitavad kaasa otsuste tegemisele.

Hästi koostatud ja avaldatud hindamisaruanne on kasulik ka mitmes muus mõttes, näiteks näitab see rahastajatele ja muudele pädevatele asutustele vastutustundlikku suhtumist, programmi positiivset mõju mitmetele sihtrühmadele, parandab inimeste arusaamist kuriteoennetusest, eriti kohalikus kogukonnas, ning suurendab toetust muudele sarnastele programmidele.

1. Lõpparuande ülesehitus

Kuigi hindamisaruandeid saab vormistada erinevalt, kasutatakse neis tavaliselt järgmisi alaosiid ja järgmist struktuuri (vt US Department of Health and Human Services, 2011. *Introduction to program evaluation for public health programs: A self-study guide*, lk 86).

- Kokkuvõte: see peaks andma lühiülevaate põhijäreldustest, alustades kõige olulisematest ja huvitavamatest tulemustest. Soovi korral võib selle osa ette lisada väga hõivatud lugejate jaoks ühel lehel loetelu hindamise tulemusel leitud põhipunktidest (vt allpool nõuandekastis esitatud vormistusjaotust 1:3:25).
- Taust ja eesmärk
 - Programmi taust ja kirjeldus: sisu ja kontekst

- Sidusrühmad ja nende kaasatuse määr
- Hindamise põhjendus: selgitus selle kohta, miks hindamine tehti ja mida sellega taheti saavutada
- Põhilised hindamisküsimused / uuritud valdkond
- Hindamismeetod
 - Meetodi kirjeldus (ülesehitus, valimi moodustamine, näitajad, andmekogumismeetodid jne)
 - Kogutud andmete kokkuvõte
 - Andmete analüüs: selgitus analüüside ja nende piirangute kohta
- Tulemused
 - Järeldused ja nende põhjal tuletatavad seisukohad
 - Järelduste ja saadud teadmiste põhjal tehtud soovitused
- Lisad: igasugune muu oluline ja kasulik teave, mis jäi aruande põhitekstist välja (nt küsimustikud, küsitlemisjuhendid ja muud hindamise käigus kasutatud dokumendid).

Tõstke esile oluline teave!

Teie aruande lugejatel on tõenäoliselt kiire töögraafik. Seega tuleks paigutada oluline teave kõige ette ja sõnastada see lihtsalt mõistetavas keeles (nt esitada põhitulemused punktloeteluna).

See aitab tagada, et teie hindamisaruande järelduste ja soovitustega arvestatakse.

Üks lugejasõbraliku aruande näide on Ühendkuningriigi siseministeeriumi ning Austraalia ja Kanada haigekassade kasutatav vorm, kus ühel leheküljel esitatakse põhisõnumite punktloetelu, kolmel leheküljel kokkuvõte ning 25 leheküljel selges ja ka mittespetsialistile arusaadavas keeles esitatud järeldused (vt <http://www.hse.gov.uk/research/producing-reports-advice.pdf>).

2. Järelduste tutvustamine

Hindamisjärelduste tutvustamiseks on mitmeid võimalusi, mis olenevad kasutatavast eelarvest ja sihtrühmast. Selleks võib kasutada lõpparuande tervikteksti pabereksemplare, internetis avaldatavaid elektroonilisi versioone, hindamise põhijäreldusi lihtsas keeles tutvustavat lühiaruannet ja/või isegi programmi ja hindamist kirjeldavat lühifilmi.

Tehke aruanne huvitavaks ja ligitõmbavaks

Huvitavalt kujundatud aruanded leiavad tõenäoliselt suurema lugejaskonna. Kasutage graafikuid, tabeleid ja intervjuutsitaate vastavalt vajadusele, et muuta aruanne huvitavamaks ja paremini loetavaks.

Avaldage saadud õppetunnid!

*Mõistagi meeldib inimestele näidata edulugusid ja neist kuulda. Seetõttu on sageli raske tuua esile programmi vajakajäämisi või puudusi. Sellegipoolest on just selliste tulemuste avaldamine **väga oluline**, et tulevaste programmide koostamisel saaks vigadest õppida.*

Kasutage hindamise järelduste sihtrühmani viimiseks mitmeid eri meetodeid ja kanaleid, näiteks:

- põhijärelduste avaldamine sotsiaalmeedias ja muudel veebisaitidel;
- hindamise järelduste arutamine valdkonna töötajate ja spetsialistidega konverentsidel ja seminaridel;
- tulemuste tutvustamine kogukonnaühendustele, kohalikele organisatsioonidele jne;

Head tavad ja esiletõstmine

Kasutage mõju suurendamiseks interaktiivseid teavitusmeetodeid. Näiteks kasutage oma tulemuste esitlemisel häid tavasid ja esiletõstmist, et suurendada nende mõju ning

- pressikonverentsid ja intervjuud ajakirjandusele (televisioon, raadio, ajalehed jne);
- mitmesuguste (partner)organisatsioonide uudiskirjad;
- järelduste tutvustamine programmijuhtide isiklike võrgustike, andmebaaside ja suhtluskanalite kaudu;
- võimaluse korral võite kaaluda eelretsenseeritud artikli kirjutamist mõnele tunnustatud teadusajakirjale;
- hindamisaruandeid võtavad vastu ka mõned teemakohased andmebaasid, näiteks <https://www.ncjrs.gov/library/contribute.html>; <http://opengrey.eu/about/contribute>.

Lisad: Töölehed

Tööleht 1.A.1: Asjaomaste sidusrühmade kindlaksmääramine

Esiteks koostage loetelu kõigist võimalikest asjaomastest sidusrühmadest, lähtudes järgmistest suunavatest küsimustest.

- Millised isikud/organisatsioonid võiksid parandada hindamise kvaliteeti (usaldusväarsust)?
- Millised isikud/organisatsioonid viivad programmi ellu?
- Millised isikud/organisatsioonid võiksid kasutada hindamise tulemusi?
- Milliseid isikuid/organisatsioone programm mõjutab?

Sidusrühmade tööleht

Sidusrühm	Sidusrühma / kaasatuse tüüp	Programmiga seotud huvivaldkond
Nt noorteorganisatsioon	Nt suurendada hindamise usaldusväarsust Nt rakendada muutust ja selle toetuseks sõna võtta	Nt toetada noori õigusrikkujaid
Nt kohalik omavalitsus	Nt rahastada programmi	Nt programm vähendab korduvkuritegevust
Nt kogukonnajuhid	Nt suurendada hindamise usaldusväarsust Nt mõjutada programmi tulemusi	Nt toetada noori õigusrikkujaid ja nende peresid

Tööleht 1.A.2: Eelarve

Eelarve tööleht

Projekti etapp (planeerimine, rakendamine, aruandlus)	Ülesanne	Hinnanguline kulu	Katteallikas
Nt planeerimine	Nt kohtumine sidusrühmadega	Nt xxx eurot	Nt rahastamine toetusest

Tööleht 1.A.3: Hankedokumendi kontrollnimekiri

Kui otsustate tellida hindamise välishindajatelt, peaks koostatav hankedokument sisaldama järgmist:

- hinnatava programmi/projekti taust;
- hindamise eesmärk (mida tahetakse hindamisega saavutada);

- soovitud hindamismeetod (põhiliste sidusrühmade süvaküsitlused, teenusekasutajate uuring, olemasolevate andmete analüüs jne);
- hanke võitjaks tunnistatud pakkuja ülesanded (andmete kogumine, analüüs, aruande kirjutamine jne);
- hindamise tähtajad;
- rahalised andmed (lepingu maksumus, asjaomaste finantseeskirjade üksikasjad);
- pakkuja andmed, sh:
 - kontaktandmed;
 - valdkondliku pädevuse kirjeldus;
 - pakkuja töötajate elulookirjeldused;
 - nõutavate andmete esitamise vorm (nt esitlus, kirjalik pakkumus);
- parima pakkuja valimise tingimused (kogemus, pakkumuse teostatavus, hinna ja kvaliteedi suhe jne);
- kontaktandmed pakkumiste esitamiseks;
- pakkumiste esitamise tähtaeg.

Tööleht 1.B.1: Programmi kirjeldus

(Allikas: US Department of Health and Human Services, 2011. „Introduction to program evaluation for public health programs: A self-study guide“)

Programmi kirjelduse tööleht

Tegevus	Kirjeldus
Vajadus:	Millist probleemi tahetakse programmiga lahendada?
Eesmärgid:	Millised rühmad/organisatsioonid peavad muutuma või tegutsema, et probleemi lahendamise suunas liikuda?
Tulemused:	milline peaks olema soovitud muutus? Mida nad peaksid tegema?
Tegevused:	Kuidas motiveerib programm neid sihtrühmasid muutuma/tegutsema?
Väljundid:	Millised on programmi reaalsed tulemid?
Ressursid/sisendid:	Mida on vaja ümbritsevalt ühiskonnalt, et tegevused õnnestuksid?
Tegevuste-tulemuste vahekord:	Millised konkreetsete tegevused seostuvad konkreetsete tulemuste saavutamisega?
Arendusjärg:	Kas programmi on äsja alustatud, on see rakendamisjärgus või on seda juba mõnda aega teostatud?

Kontekst: Millised ümbritseva keskkonna tegurid/suundumused võivad mõjutada programmi õnnestumist või ebaõnnestumist?

Tööleht 1.B.2a: Tegevuste ja tulemuste järjestamine

Tegevused		Tulemused	
Esimesed tegevused	Hilisemad tegevused	Esimesed tulemused	Hilisemad tulemused
Nt sihtrühmade kindlakstegemine	Nt teavituskava ja -vahendite väljatöötamine	Nt rohkem teadmisi sissemurdmiste ennetamise kohta	Nt kodudes on rakendatud rohkem ettevaatusabinõusid sissemurdmiste ärahoidmiseks

Tööleht 1.B.2b: Ülevaade sisenditest, tegevustest, väljunditest ja tulemustest

Sisendid	Esimesed tegevused	Hilisemad tegevused	Väljundid	Esimesed tulemused	Hilisemad tulemused
Nt rahastamine	Nt sihtrühmade kindlakstegemine	Nt teavituskava ja -vahendite väljatöötamine	Nt teavitusaruanne	Nt rohkem teadmisi sissemurdmiste ennetamise kohta	Nt kodudes on rakendatud rohkem ettevaatusabinõusid

Tööleht 1.B.3: Varasemad uuringud/hindamised

Varasemad uuringud/hindamised			
Autor (nimed tähestiku järjekorras)	Pealkiri (publikatsiooni pealkiri)	Allikas ja avaldamisaasta (ajakiri/raamat/internetiallikas)	Põhipunktid/tähtsamad tulemused
Nt Verwee, I.; Ponsaers, P. & Enhus, E.	Nt „Burglar is my trade, texture and practice of burglary”	Nt raamat (2007)	Nt tervikliku ja kompleksse lähenemise vajalikkus

Tööleht 1.B.4a: Hindamisküsimused

Hindamisküsimuste sõnastamine	
Programmi osa (tegevus/tulemus)	Hindamisküsimus
Nt kuus kuud pärast programmi rakendamist on kahtlasest käitumisest teatamiste arv kasvanud 25%.	Nt kas programmiga saavutati kahtlasest käitumisest teatamiste arvu suurendamise eesmärk?

Nt ühe aasta pärast on teenusekasutajate hirm kuritegevuse ees vähenenud 40%	Nt kas pärast programmi elluviimist on teenusekasutajate hirm kuritegevuse ees väiksem kui nendel, kes teenust ei kasutanud?
--	--

Tööleht 1.B.4b: Hindamisküsimuste seostamine andmetega

Hindamisküsimuste seostamine andmekogumisega

Hindamisküsimus	Andmete liik	Andmeallikas	Andmekogumismeetod
Nt kas programmiga saavutati kahtlasest käitumisest teatamiste arvu suurendamise eesmärk?	Nt kvantitatiivsed	Nt politseitoimikud	Nt kaudselt kogutud andmed, mida analüüsib analüüsiüksus
Nt kas pärast programmi elluviimist on teenusekasutajate hirm kuritegevuse ees väiksem kui nendel, kes teenust ei kasutanud?	Nt kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed	Nt ohvriuring (ICVS) Nt teenust kasutavad ja mittekasutavad üksikisikud	Nt kaudselt kogutud andmed, mida analüüsivad ülikooli juures töötavad statistikud Nt otsene andmekogumine: süvaküsitlused, mida viivad läbi väljaõppe saanud vabatahtlikud ja mille tulemusi analüüsib analüüsiüksus

Tööleht 1.B.5a: Protsessihindamine

Protsessihindamine

Kavandatud protsess (tegevus)	Tegelik protsess (tegevus)	Muudatuse põhjus	Vajalikud lisamuudatused (soovitus)
Nt 25 kohalikule politseiametnikule antakse väljaõpet teemakohase teadlikkuse suurendamise kohta	Nt väljaõpet anti kümnele politseiametnikule	Nt kohalike politseiametnike vähene huvi	Nt muuta väljaõpe kõigile kohalikele politseiametnikele kohustuslikuks

Tööleht 1.B.5b: Tulemushindamine

Tulemushindamine

Kavandatud tulemus	Tegelik tulemus	Erinevuse (võimalikud) põhjused	Soovitav muudatus
--------------------	-----------------	---------------------------------	-------------------

Nt kuus kuud pärast programmi rakendamist on kahtlasest käitumisest teatamiste arv kasvanud 25%	Nt kasv on 10%	Nt kohalikus raamatukogus asuvad flaierid ei jõua sihtrühmani Nt ebapiisav arv väljaõppinud töötajaid, kes teeksid ükselt uksele külastusi	Nt kasutada muid levitamiskanaleid Nt muuta väljaõpe kõigile kohalikele politseiametnikele kohustuslikuks
---	----------------	---	--

Tänuavaldus

Täname kõiki eksperte, kes osalesid õpikodades ning kelle viljakas panus oli käesoleva juhendi koostamisel asendamatu.

Eraldi mainimist ja tänu väärib Brüsseli Vrije Ülikooli (Belgia) professor Mark Leys, kes toetas ulatuslikult Euroopa kuriteoennetuse võrgustiku sekretariaati kogu käesoleva töövahendi koostamise ajal ning juhtis ka Brüsselis toimunud teist õpikoda.

Lõpetuseks tahame tänada ka Rootsi riikliku kuriteoennetuse nõukogu (Brottsförebyggande rådet – Brå) liiget Erika Sallanderi, kes ei osalenud küll õpikodades, kuid jagas lahkelt oma eriteadmisi ning andis tagasidet ja väga kasulikke kommentaare käesoleva dokumendi varasema versiooni kohta.

Osalenud eksperdid

I õpikoda – 25. märts 2013, Dublin, Iirimaa

Barry Connan, *An Garda Síochána Analysis Service, Iirimaa*

Dr Yvonne Daly, *Dublin City University, Iirimaa*

Jenny Jakobson, *Siseministerium, Eesti*

Philip Jennings, *Safer Blanchardstown, Dublin, Iirimaa*

Prof Wolfgang Kahl, *German Forum for Crime Prevention (DFK), Saksamaa*

Dr Aogan Mulcahy, *University College Dublin, Iirimaa*

Dr Kieran O'Dwyer, *sõltumatu konsultant, Iirimaa*

Sarah O'Gorman, *South Dublin County Council, Iirimaa*

Supt. Colette Quinn, *Director Juvenile Diversion Programme, An Garda Síochána, Iirimaa*

Sean Redmond, *Irish Youth Justice Service, Department of Children and Youth Affairs, Dublin, Iirimaa*

Gurchand Singh, *Head of An Garda Síochána Analysis Service, Iirimaa*

Dr Helga Sneddon, *Centre for Effective Services, Dublin, Iirimaa*

Charlotte Vincent, *Danish Crime Prevention Council, Taani*

II õpikoda – 6. juuni 2013, Brüssel, Belgia

Ileana Bogatoni, *General Directorate of Bucharest Police – Crime Analysis and Prevention Department, Rumeenia*

Alessandro Carini, *Polizia di Stato – Direzione Centrale Anticriminelle, Itaalia*

Peter Colle, *Local Prevention and Security, City of Ghent, Belgia*

Saskia De Clercq, *Ministry of Interior – General Directorate Local and Integral Security, Belgia*

Tomas Jansson, *Police Halland, ECPA Winner 2012, Rootsi*

Dr Theo Lorenc, *London School of Hygiene & Tropical Medicine, Ühendkuningriik*

Robert Pawlak, *Police Headquarters Łódź, Poola*

Dr Aiden Sidebottom, *University College London – Department of Security and Crime science, Ühendkuningriik*

Prof Nick Tilley, *University College London – Department of Security and Crime science, Ühendkuningriik*

Didier Vanbesien, *Ministry of Interior – General Directorate Local and Integral Security, Belgia*

Kontaktandmed:

EUCPN Secretariat
Telefon: +32 2 557 33 30
Faks: +32 2 557 35 23
E-post: eucpn@ibz.eu
Veebisait: www.eucpn.org

Veiligheid en Preventie
Sécurité et Prévention

